

A POLGÁRI JOGI IGÉNY ÉRVÉNYESÍTÉSE ÉS ELBÍRÁLÁSA – BÜNTETŐJOGI ÉS POLGÁRI JOGI MEGFONTOLÁSOK

<https://doi.org/10.51783/ajt.2022.1.01>

A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetén a károsult, illetve a sérelmet szenvedett fél igényét érvényesítheti polgári jogi úton, de bizonyos kárigények, illetve sérelemdíj iránti igények a büntetőeljárásban, polgári jogi igényként is előterjeszthetők, a polgári perjog szabályai szerint a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben foglalt korlátok között. Az adhéziós eljárás során a büntetőbíróknak a terhelt és a magánfél között fennálló, a bűncselekmény elkövetése folytán létrejött polgári anyagi jogi jogviszonyt alapul véve kell döntést hoznia. Az ilyen igényérvényesítés sajátossága ugyanis, hogy a magatartás egyaránt megvalósítja valamely magánjogi felelősségi szabály és valamely bűncselekmény törvényi tényállását. A tanulmányban azt járjuk körbe, hogy milyen igények érvényesíthetők polgári jogi igényként. Ehhez a kiindulópontot annak vizsgálata jelenti, hogy értékeli-e az adott bűncselekmény törvényi tényállása a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott vagyoni, illetve nem vagyoni sérelme(ke)t, s hogy az(ok) miként minősül(nek) a polgári jogban.

1. PROBLÉMAFELVETÉS

A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetén a károsult a károkozótól kárának megtérítését, illetve a sérelmet szenvedett fél a jogsértőtől sérelemdíj fizetését követelheti. Az ilyen igényérvényesítés sajátossága, hogy a magatartás egyaránt megvalósítja valamely polgári jogi (vagy munkajogi) felelősségi szabály és valamely bűncselekmény törvényi tényállását. A károsult, illetve a sérelmet szenvedett fél igényét érvényesítheti polgári jogi úton,¹ de bizonyos kárigények, illetve sérelemdíj iránti igények a büntetőeljárásban,

* PhD, dr. habil., tudományos munkatárs, TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; egyetemi docens, BME GTK Üzleti Jog Tanszék, 1117 Budapest, Magyar tudósok körútja 2.; egyetemi docens, ELTE ÁJK, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3. E-mail: ambrus.istvan@tk.hu.

** PhD, egyetemi adjunktus, BCE Gazdasági Jogi Tanszék, 1093 Budapest, Fővám tér 8. E-mail: monika.csondes@uni-corvinus.hu.

¹ Akár nemperes eljárásban is, lásd a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvényben foglalt feltételeket.

polgári jogi igényként is előterjeszthetők,² a polgári per jog szabályai szerint a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben (a továbbiakban: Be.) foglalt korlátok között. Ha a károsult polgári pert indít, követelését a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) mellett 2020. július 9. napja óta – álláspontunk szerint választhatóan³ – már a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény⁴ (a továbbiakban: gyorsított perről szóló törvény) alapján is követelheti.

A bűncselekmények sértettjeinek jogos elvárása a törvényhozóval szemben, hogy elősegítse a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem okán előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények érvényesítését. A polgári per útján megítélt kártérítéssel, illetve sérelemdíjjal a károsult reparációhoz jut. A büntetőeljárást korábban ugyan szinte kizárólag az állam büntetőhatalmának az érvényesítése, illetve a büntetési célok elérése érdekében folytatták le,⁵ napjainkra azonban a sértetti jogok fokozott védelme is legalább ugyanekkora – mondhatjuk: alapelvi – jelentőségre tett szert, amit az is jól fémjelez, hogy a Be. már preambulumban kiemeli ezen kívánalmat. Ugyanilyen megfontolásokból született – az itt részletesen nem elemzett – gyorsított perről szóló törvény, amely eljárásjogi könnyítést kíván biztosítani azon sértettek számára, akiknek ügyében a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött.⁶ Emellett itt utalunk arra is, hogy jelen tanulmányunk nem célja a választott témakör nemzetközi vonatkozásainak bemutatása.

Ha a bűncselekmény sértette a polgári jogi igényként érvényesíthető követelését büntetőeljárásban érvényesíti, akkor magánfélként jár el [Be. 55. § (1) bekezdés]. A sértett a polgári jogi igény érvényesítésének szándékát jogszabályban meghatározottak szerint a nyomozás [Be. 355. § (1) bekezdés] és a bírósági eljárás [Be. 556. § (1) bekezdés] során is bejelentheti (ún. adhéziós eljárás). E megoldás előnye, hogy a sértettnek nem kell a büntetőeljárás jogerős befejezését bevárnia, majd a bűnös-

² A polgári jogi igény és a vagyonek kobzás kapcsolatáról lásd Laczó Adrienn: „Vagyonek kobzás versus polgári jogi igény – avagy fogd a pénzt és fuss!” *Magyar Jog* 2021/9. 522–530., MOLNÁR Erzsébet: „A kártérítési igény kielégítési alapjának elvonása büntetőeljárásban. Gondolatok a polgári jogi igény és a vagyonek kobzás kollíziójáról” in: HOMOKI NAGY Mária – KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁZS Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2018) 701–713.

³ Lásd a gyorsított perről szóló törvény 2. § (1) bekezdését és a törvényjavaslat általános indokolását, valamint a Be. 560. § (3b) bekezdését. Arról, hogy a gyorsított perben való igényérvényesítés törvényi feltételeinek fennállása esetén van-e a félnek választási lehetősége, lásd SZEGHÓ Katalin: „A gyorsított per jogalkalmazási kérdései” *Magyar Jog* 2021/7–8. 416–417.

⁴ A törvény címe polgári anyagi jogi szempontból kifogásolható, mert a törvény útján szabályozott igények valójában a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények. Lásd CSÖNDES MÓNICA: „Polgári anyagi jogi szempontú észrevétel »A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről« szóló 2020. évi LXX. törvény címéhez és szövegéhez” *Corvinus Law Papers* 2021/1. 1., 7. Ugyanígy SZEGHÓ (3. lj.) 412.

⁵ GELLÉR Balázs – AMBRUS István – VASKUTI András: *A magyar büntetőjog általános tanai II. Büntetőtan (A büntetőjogi jogkövetkezmények tana)* (Budapest: ELTE Eötvös 2019) 68–69.

⁶ A törvény szövegében fellelhető pontatlanságok, valamint a normaszöveg és a jogalkotói célokattal megjelölt hivatott törvényi indokolás között mutatkozó ellentmondások miatt felmerülő számos értelmezési kérdéssről lásd SZEGHÓ (3. lj.) 412–418.

séget megállapító ügydöntő határozat alapulvételével külön polgári eljárást indítania kártérítés, illetve sérelemdíj megfizetése iránt, hanem ahhoz a büntetőeljárásból, a jogszabályban meghatározottak szerint a büntetőbíró által elbírált formában juthat ahhoz hozzá. A Be. 571. § (1)-(2) bekezdésének helyes értelmezése szerint a polgári jogi igényt a büntetőeljárásban érdemben el kell bírálni, ha a bíróság által megállapított tényállás a polgári jogi igénnyel érvényesített jog alapjául szolgáló, a magánfél által előadott valamennyi tény tartalmazza, és az érvényesített jog fennállása és az ez alapján a magánfél által megjelölt követelés összege⁷ vagy mennyisége tekintetében a vita elkülöníthető. Amennyiben ezen feltételek nem állnak fenn, a bíróság a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításáról dönt (Be. 560. §). Ez nem jelenti a kártérítési, illetve a sérelemdíj iránti igény megszűnését, csupán azt, hogy a sértettnek külön polgári eljárás keretében kell követelni a kártérítést, illetve a sérelemdíjat.

Jelen tanulmány tárgya annak vizsgálata, hogy a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott vagyoni, illetve nem vagyoni sérelmek miként minősülnek a polgári jogban, illetve büntetőjogban. Ez alapján válaszolható meg az a kérdés is, hogy ezek közül mi és milyen feltételek mellett érvényesíthető polgári jogi igényként.

2. AZ ÚN. ADHÉZIÓS ELJÁRÁS

A polgári jogi igény büntetőeljárásban történő érvényesítése az ún. *adhéziós eljárás*,⁸ amelyben a kárt szenvedett sértett magánfél⁹ már a büntetőeljárás során érvényesíti a kárigényét, az eljárás ezen részének a célja pedig a sértett kárának mielőbbi megtérülése. Az eljárás lényege, hogy a sértettnek a vád tárgyává tett cselekménnyel összefüggésben keletkezett magánjogi igénye járulékos jellegű kérdésként¹⁰ hozzátapad az állam büntetőigényéhez. Az adhéziós eljárás során a büntetőbírónak a terhelt és a magánfél között fennálló, a bűncselekmény elkövetése folytán létrejött polgári anyagi jogi jogviszonyt alapul véve kell döntést hoznia. A magánfél ilyenkor a polgári anyagi jog szerint őt megillető követelését érvényesíti. Mindez azt jelenti, hogy a polgári jogi igény törvényes elbírálása, az anyagi jogi jogviszony minősí-

⁷ Indokolt utalni arra, hogy Kratochwill az egyéb törvényes útra utasítás magas számának az okát épp abban látja, hogy amíg a polgári jogi felelősség szempontjából elengedhetetlen a kár pontos összegének a megállapítása, addig a büntetőjogi felelősség eldöntéséhez ez gyakran nem szükséges. Lásd KRATOCHWILL Ferenc: *A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárási jogban. A jogi felelősség és szankciórendszer fejlesztésének elméleti alapjai c. OTKA kutatás 9. téma.* (Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar 1990).

⁸ Lásd pl. Kiss Anna: „Az adhéziós eljárás szerepe a büntetőeljárásban” *Kriminológiai Tanulmányok* 42. 2005. 367–380.

⁹ A Be. 55. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy „[m]agánfél az a sértett, aki vagy amely a bírósági eljárásban polgári jogi igényt érvényesít, akkor is, ha az erre vonatkozó szándékát a vádemelés előtt jelentette be.”

¹⁰ A miniszteri indoklás szerint „[a] polgári jogi igény büntetőbíró elotti érvényesítését így olyanak kell tekinteni, mintha a magánfél mint felperes a terhelttel mint alperessel szemben a bíróság előtt keresetet terjesztett volna elő.” Lásd a T/13972. számú törvényjavaslat indokolással – a büntetőeljárásról, indoklás az 55–56. §-hoz.

tése, a polgári jogi igény jogalapjának a meghatározása mindig a tényállásra alkalmazandó polgári törvénykönyv, illetve más polgári jogi jogszabály rendelkezéseinek megfelelően kell hogy történjen. A követelés jogszerűségét tehát a polgári jog szabályai szerint kell megítélni.¹¹ Lényeges ugyanakkor, hogy a büntetőeljárás jog – saját alapelvei, valamint szempontrendszere alapján – limitálhatja a főszabályként irányadó polgári jogi rendelkezések alkalmazási hatókörét.

Ennek megfelelően, a Be. 56. § (1) bekezdése¹² alapján nem minden követelés érvényesíthető polgári jogi igényként a büntetőeljárásban. A törvényhely szerint „[a] büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a kártérítésre, vagy dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett”. A Be. 2021. január 1. napjától hatályos szövegállapota szerint a 2020. évi CL. törvénnyel beiktatott 56. § (1a) bekezdés kimondja, hogy „[a] büntetőeljárásban polgári jogi igényként a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett sérelemdíj fizetésére irányuló követelés kizárólag az 571. § (2b) bekezdésében meghatározott esetben érvényesíthető”.¹³ A módosítás – ahogy erre a miniszteri indokolás utal – szűk körben megteremti a sérelemdíj polgári jogi igényként való érvényesítésének a lehetőségét abban az esetben, ha a sértett által követelt sérelemdíj jogalapját és összegét a büntetőeljárásban a terhelt elfogadja.¹⁴ A Be. 56. § (1) bekezdésének, illetve az 56. § (1a) bekezdésének hatálya alá nem tartozó kárigény, illetve sérelemdíj iránti igény csak polgári jogi úton érvényesíthető. A Be. 56. § (1) bekezdésének, illetve az 56. § (1a) bekezdésének hatálya alá tartozó kárigény, illetve sérelemdíj iránti igény esetében viszont a sértett dönt arról, hogy azokat a büntetőeljárásban polgári jogi igényként¹⁵ érvényesíti-e¹⁶, vagy polgári jogi úton követeli.

Ha a sértett a büntetőeljárásban előterjesztett polgári jogi igényt, de a büntetőbírótság azt a Be. 560. §-ában meghatározott okokból egyéb törvényes útra utasított-

¹¹ Vö. MÁTYUS András – SZOMORA Zsolt: „A Siófoki Járásbíróság ítélete a sikkasztással összefüggésben előterjesztett polgári jogi igényről. A büntetőeljárásban előterjesztett polgári jogi igény jogalapja a vádott és a sértett között fennálló szerződéses jogviszonyt érintő bűncselekmény esetén” *Jogesetek Magyarázata* 2021/4. 15–16.

¹² A Be. 56. §-át már a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi CXCVII. törvény módosította, a tekintetben is, hogy polgári jogi igényként milyen követelés terjeszthető elő.

¹³ A Be. 2020. évi CL. törvénnyel beiktatott 571. § (2b) bekezdése kimondja, hogy „[h]a a magánfél polgári jogi igényként sérelemdíj fizetésére irányuló követelést terjesztett elő, ennek elbírálására kizárólag az 556. § (6) bekezdésében meghatározott esetben kerülhet sor.”

¹⁴ Ennek alapja a Be. 571. § (2b) bekezdése útján felhívott 556. § (6) bekezdése, amely a következőket mondja ki: „A terhelt az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig nyilatkozhat úgy, hogy a polgári jogi igényként érvényesíteni kívánt követeléssel szemben ellenkérelmet nem kíván előterjeszteni és a követelést a magánfél által előterjesztetteknek megfelelően teljesíteni kívánja. Ha a magánfél polgári jogi igényként sérelemdíj fizetésére irányuló követelést terjesztett elő, ennek teljesítésével kapcsolatban a terhelt kifejezett nyilatkozata szükséges. Ilyen esetben a bíróság a polgári jogi igénnyel kapcsolatban bizonyítást nem folytat le.”

¹⁵ Ld. a Be. 355. § (1) bekezdését és 556. § (1) bekezdését.

¹⁶ A polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére – a büntetőeljárás jellegéből adódó eltérésekkel – a polgári perrendtartásról szóló törvénynek a Be.-ben meghatározott rendelkezéseit is alkalmazni kell [Be. 55. § (3) bekezdés].

ta, akkor – ahogy arra Be. miniszteri indokolása is utal – a magánjogi igényekkel történő szabad rendelkezés kiterjed arra is, hogy a magánfél választhatja meg azt is, hogy egyéb törvényes útra utasítás esetén polgári jogi igényét mely fórum előtt kívánja érvényesíteni. A Be. 560. §-a csak az azonnali jogvédelmet kívánó esetben, az ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztésekor ír elő a bíróságnak továbbítási kötelezettséget [Be. 560. § (3) bekezdés]. A 2020. évi CL. törvénnyel beiktatott (3b) rendelkezés áttételi kötelezettséget gyorsított per lefolytatása érdekében a gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény 3. §-a szerinti hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak csak akkor ír elő, ha a magánfél ehhez kifejezetten hozzájárult, és a (3b) bekezdésben foglalt további feltételek is fennállnak. A büntetőbíróság a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításáról az ügydöntő határozatában, de az eljárás során is bármikor határozhat.

3. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Már az első magyar büntetőeljárás kódex, a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. XXXIII. törvény cikk 489. §-a is lehetővé tette az – ekkoriban magánjoginak nevezett – igény érvényesítését, amely alapján, ha a sértett igénye a bűncselekmény folytán elszenvedett kárnak, sérelemnek vagy elmaradt haszonnak a megtérítésére vonatkozott, és ha sem a jogosultság, sem a jogosult személye kapcsán nem merült fel kétség, valamint ha a kártérítés összege is pontosan megállapítható volt, a büntetőbíróság kártérítést ítélt meg.

A későbbi jogfejlődés ugyanakkor, elsősorban az államszocializmus időszakában a sértett büntető eljárásbeli jogait, így ezek között a kártérítéshez fűződő igényét leértékelte, a büntetőügyre pedig csaknem kizárólagosan mint az állam büntetőigényének érvényesítését célzó eljárásra tekintett. A sértett ekkoriban tehát lényegében csupán egy volt a tanúk sorából. Ezen államfelfogást jól szemlélteti, hogy a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 55. § (4) bekezdése alapján nemcsak a sértett, hanem az – államot képviselő – ügyész lényegében korlátozás nélkül érvényesíthetett polgári jogi igényt.¹⁷ A korabeli joggyakorlat pedig, az említett szemléletnek megfelelően, a polgári jogi igény érdemi elbírálása helyett gyakran döntött annak egyéb törvényes útra utasításáról (BH 1978. 66., BH 1980. 10.). A polgári jogi igény meglehetősen szűk körű értelmezése a rendszerváltozást követően is huzamosabb ideig fennmaradt.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: 1998. évi Be.) 54. § (2) bekezdése értelmében a magánfél a terhelttel szemben azt a polgári jogi igényt érvényesíthette, amely a vád tárgyává tett cselekmény következtében kelet-

¹⁷ Lásd pl. az 5/2007 BKv-vel hatályon kívül helyezett BK 50. sz. állásfoglalást, illetve a BH 1975.1.11 sz. eseti döntést, amely kimondta, hogy „az ügyész által érvényesített polgári jogi igényt a sértett nem vonhatja vissza [Be. 55. §, BK 365. sz.]”. Az ügyészi igényérvényesítés lehetősége ja Be. alapján csupán a Pp.-ben meghatározott feltételek fennállása esetén, kiegészítő jelleggel és korlátozott jogosítványokkal áll fenn. Lásd erről részletesebben: ALEKU Mónika: „Az ügyész polgári jogi igényérvényesítése a büntetőeljárásban” *Jogtudományi Közöny* 2022/1. 33–41.

kezett.¹⁸ Az 1998. évi Be. hatálya alatt kritikaként¹⁹ fogalmazódott meg a büntetőügyekben eljáró bíróságok gyakorlatával szemben, hogy a 335. § (1) bekezdésében²⁰ foglalt rendelkezés ellenére többnyire azokban az esetekben is egyéb törvényes útra utasítják a polgári jogi igény elbírálását, amikor az arról történő érdemi döntés nem okozhatna nehézséget, mert a büntetőbíróság a bűncselekmény elbírálása során az elkövetési értéket, az okozott kárt stb. megállapítja. Az 1998. évi Be. 335. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezést – 2009. augusztus 13. hatállyal – ezért akként módosították, hogy „[h]a a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, [...] illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni”.²¹

A megváltozott törvényi rendelkezésekre tekintettel született BKv 81. rögzítette, hogy az 1998. évi Be. 335. § (2) bekezdése azt a kötelezettséget írja elő a bíróságok számára, hogy az ott meghatározott feltételek teljesülése mellett – az ítélet történeti tényállásában megállapított összeg mértékéig – az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben bírálják el, ellenkező esetben megsértik a 335. § (2) bekezdésének kötelező rendelkezését. A BKv 81. szerint előfordulhat olyan eset, amikor valamely körülmény a polgári jogi igény elbírálását mégis kizárja. Például akkor, amikor „a megállapított kár, érték stb. összeg erejéig sem lehet a polgári jogi igényről érdemben dönteni, mert az eljárás adataiból az állapítható meg, hogy az okozott kár megtérítése más módon folyamatban van és annak mértéke a büntetőeljárásban nem tisztázható”. A BKv 81. rendelkezik arról az esetről is, amikor a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény összecszerűségében meghaladja annak a kárnak a mértékét, amelyet a bűnösséget megállapító ítéletében az elsőfokú bíróság rögzített. A BKv 81. erre az esetre a következőket rendeli: „[a] megállapított és követelt összegek különbözősége sem ok az egész polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítására, mert az ítéletben elfogadott összeg mértékéig azt az 1998. évi Be. 335. § (2) bekezdése alapján meg kell ítélni azzal, hogy a követelés ezt meghaladó részének érvényesítését egyéb törvényes útra kell utasítani. A részbeni megítélés és részbeni egyéb törvényes útra utasítás az egész polgári jogi igény tekintetében ugyanis nem eredményez »ítélt dolgot«, csupán elbírált részében”. A BKv 81. elvi megállapításaival összhangban álló BH 2017. 292. számú eseti döntésében a Kúria kimondta: „a polgári jogi igény érvényesítését nem lehet egyéb törvényes útra utasítani, ha a bíróság

¹⁸ Az 1998. évi Be. szabályozásához is kapcsolódóan lásd: Róth Erika: „A sértett szerepe a büntetőeljárásban – avagy mit kíván az Európai Unió” in Farkas Ákos (szerk.): *Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933–1993) tiszteletére* (Miskolc: Bíbor Kiadó 2003) 43–63.; Kiss (8. lj.) 379–380.

¹⁹ Lásd: 2009. évi LXXXIII. törvény a büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról (T/9553. számú törvényjavaslat indokolás. Részletes indokolás. 38. §), Bkv. 81.

²⁰ Az 1998. évi Be. 2009. évi módosítását megelőzően a 335. § (1) bekezdése a következő rendelkezéseket tartalmazta: „A polgári jogi igényt a bíróság az ítéletben lehetőleg érdemben bírálja el, annak helyt ad, vagy azt elutasítja. Ha ez jelentékenyen késleltetné az eljárás befejezését, valamint a vádlott felmentése esetén, vagy ha az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény, kizárja, a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.”

²¹ A rendelkezés 2014. január 1. napjától kiegészült azzal a fordulattal, hogy „kivéve, ha az okozott kár vagy a vagyoni hátrány megtérítése iránti igény az 54. § (2a) bekezdése szerinti polgári jogi igény része”.

a sikkasztás elkövetési értékét határok között állapította meg, hanem azt a megállapított legkisebb összeg mértékéig el kell bírálni”. A Kúria ítéletében hangsúlyozta azt is, hogy az alsó határ mértékét meghaladó részében lehet csak a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítani. Összegezve, az 1998. évi Be. 335. § (2) bekezdése kapcsán egységesnek mondható gyakorlat alakult ki.²² Voltak azonban olyan esetek, amikor a bíróságok egyéb törvényes útra utasították a polgári jogi igényt, például amikor a kár mértéke vagy a követelés jogalapja²³ nem volt kellően tisztázott, és további széles körű bizonyításra lett volna szükség.

4. A BE. SZABÁLYOZÁSA

4.1. MI ÉRVÉNYESÍTHETŐ POLGÁRI JOGI IGÉNYKÉNT?

A Be. 56. § (1) bekezdése kimondja, hogy „[a] büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a

- a) kártérítésre, vagy
- b) dolog kiadására vagy pénz fizetésére

irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett.”

A jogszabályhely alapján egyrészt értelmezést kíván, hogy milyen igények érvényesíthetők polgári jogi igényként, s mit jelent „a dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelés” megjelölés. A korábbi eljárási törvényekhez képest a Be. 56. § (1) bekezdésének a szövegezése pontosabb ugyanis azáltal, hogy polgári jogi igényként nemcsak kártérítési, hanem a dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelésekről is rendelkezik. Ennek jelentősége az olyan bűncselekményeknél van, ahol a törvényi tényállás eredményről (így kárról vagy vagyoni hátrányról) nem rendelkezik. Másrészről felmerülő kérdés, hogy hogyan kell értelmezni a „kártérítésre irányuló követelés”, valamint a „vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében” fordulatokat.

A Be. 56. § (1a) bekezdése akként rendelkezik, hogy a „büntetőeljárásban polgári jogi igényként a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett sérelemdíj fizetésére irányuló követelés kizárólag az 571. § (2b) bekezdésében meghatározott esetben érvényesíthető”. E jogszabályhely esetében is éppúgy értelmezést kíván, hogy mit kell érteni a „vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében” fordulat alatt.

²² Az ítélezési gyakorlatot illetően lásd: BH 2014.3.69, BH 2013.11.296, Kúria Bfv.1235/2015/6. számú határozata, Fővárosi Ítéltábla Bf.60/2015/9. számú határozata, Fővárosi Ítéltábla Bhr.276/2015/9. számú határozata, Pécsi Ítéltábla Bf.61/2015/14. számú határozata.

²³ Például, a Győri Ítéltábla a Bf.80/2015/13. számú család büntette tárgyában folyt eljárásban akként döntött ítéletében, hogy „az egymással többszörösen összetett jogviszonyban lévő 1. magánfél Zrt. „D.” Kft. és „P.” Kft. között a szállítmányok ellenértékének elszámolása, az anyagi felelősség terén a vádlottak személyes helytállási kötelezettsége – figyelemmel a jogerős választott bírósági ítélet tartalmára is – olyan bonyolult polgári jogi kérdések, amelyek egy külön eljárásban itélendőek meg, amit a sértett jogosult megindítani.”

4.2. KÁRFOGALOM A POLGÁRI JOGBAN ÉS A BÜNTETŐJOGBAN

Rövid jogtörténeti adalékként kiemelhető, hogy a polgári jog és a büntetőjog kárfogalma hosszú időszakon át nem vált el egymástól, tehát a büntetőjog is a magánjogban irányadó, komplex fogalmat értékesítette. A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959. évi Ptk.) előtti magánjogunk a vagyonszökkenésben álló veszteség, másként a már meglévő vagyonalatrészek kiesésében, illetőleg értékbeli megfogyatkozásában jelentkező veszteség (*damnum emergens*) és az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) kártípusok megkülönböztetésén alapult.²⁴ Még 1958-ban is arra utalt a Békés–Borbíró szerzőpáros, hogy a büntetőjogi kár kategóriája alá nemcsak a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenést (*damnum emergens*), hanem az elmaradt vagyoni előnyt (*lucrum cessans*) is bele kell érteni. Mint írták: „ha valaki összetöri az egyik színház elektromos kapcsoló berendezését az előadás előtt félórával, és a rongálódás miatt az aznapi előadás elmarad, kárként nemcsak a kapcsolóberendezés megjavításának költségeit kell figyelembe venni, hanem ehhez hozzá kell adni a bevételből származó elmaradt hasznot is. A kár következképpen a tényleges kár és az elmaradt haszon összege”.²⁵ Azt a napjainkig – a Btk. 373. § (7) bekezdésében foglalt kivételtől eltekintve – érvényes szabályt ugyanis, amely szerint a büntetőjogi értelemben vett kár alatt kizárólag a tényleges értékcsökkenés értendő, és az elmaradt haszon ennek fogalmi körén kívül esik, csak a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény vezette be. A büntetőjogban ettől kezdődően különböztetjük meg a (büntetőjogi) kárt, valamint az értékcsökkenés mellett az elmaradt vagyoni előnyt is felölélag vagyoni hátrány kategóriáját, lényegesen limitálva ezáltal a büntetőjogi kárfogalmat a magánjogi definícióhoz képest.

4.2.1. A POLGÁRI JOGI KÁRFOGALOM

Az 1959. évi Ptk. megoldása az egységes, felróhatósági alapú kárfelelősségi rendszer volt. Ahogy azt a Ptk. javaslatának miniszteri indokolása is kiemelte, az egységes szabályozási megoldás gyakorlati előnyének volt mondható, hogy a szerződésszegési és a szerződésen kívüli károkozási tényállások között esetleg felmerülő elhatárolási kérdéseknek nem volt igazán jelentőségük, illetve gyakorlati következményük. A jogalkotó az új magánjogi kódexben, a Ptk.-ban azonban új alapra helyezte a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályozását, és eltérő szabályokat állapított meg a kimentés rendszerére, valamint a megtérítendő károokra. E két alapvető változtatáson kívül a Ptk. – a miniszteri indokolás szerint – megtartotta a kártérítési felelősségi jog egységét. A Ptk. egy utaló szabállyal (6:144. §) a szerződésszegési tényállásokra a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség (deliktualis kártérítési felelősség) szabályai közül a következő rendelkezé-

²⁴ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet* (Budapest: Grill Károly 1932) 655–691., MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség* (Budapest: Triorg 1991) 118–121.

²⁵ BÉKÉS Imre – BORBÍRÓ László: „A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének kérdéseiről” *Rendőrségi Szemle* 1958/2. 96.

sek kiegészítő alkalmazását írja elő: a károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kár-enyhítési kötelezettsége, a közös károkozók felelőssége, valamint a kár fogalma és a kártérítés módja. Polgári jogunk újrakodifikálásakor a jogalkotó emellett – ahogy erre a miniszteri indokolás utal – a személyiségi jogsértések pénzbeli elégtétellel való szankcionálását a Ptk. Második könyvében, a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményei között helyezte el. Ezzel együtt megszüntette az 1959. évi Ptk. jogalkalmazási nehézségekkel terhelt és komoly elméleti vitákkal kísért nem vagyoni kártérítés, valamint a közérdekű bírság intézményét. A sérelemdíj bevezetésével (Ptk. 2:52. §) tehát a nem vagyoni sérelmek vagyoni elégtétellel történő szankcionálását elszakította a kártérítési jog hátrányközpontú, illetve a kár bekövetkezése „bizonyított vagy nem bizonyított” logikára épülő szankciórendszerétől.²⁶ A jogalkotó ennek megfelelően a Ptk. 6:522. § (2) bekezdésével²⁷ a kár fogalmát a vagyoni érdeksérelmekre szűkítette (a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, az elmaradt vagyoni előny és a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek).²⁸

A Ptk. 6:522. § (2) bekezdésében szabályozott, a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, amelyet tényleges kárnak is szoktak nevezni, a károsult vagyonában bizonyos már meglévő vagyonalkatrészek kiesésében, illetőleg értékbeli megfogyatkozásában jelentkező veszteség. Ilyenként minősül a vagyontárgy megsemmisüléséből (elpusztulásából), elveszéséből, eltulajdonításából, javíthatatlan megsérüléséből, megrongálódásából eredő értékcsökkenés. Továbbá az az értékcsökkenés is, ami a javítható sérülése esetén a kijavítás ellenére fennmarad. Elmaradt vagyoni előny esetén a kár abban jelentkezik, hogy a károsult vagyonába alaposan remélt vagyonalkatrészek bekerülése elmaradt (jövedelemkiesés), illetőleg a meglévő vagyonalkatrészek várható értéknövekedése nem következik be (vagyon hozadékanak elmaradása). Az elmaradt haszon közgazdasági elvi alapja az, hogy mind a munkaerő, mind a tárgyi vagyon természeténél fogva értéktermelésre képes, és ha a károkozás folytán ez a képesség sérül (elveszik), az értéknövekedés elmaradásával kárt szenved a károsult. Az elmaradt vagyoni előny kizárólag akkor érvényesítheti kárként, ha az jogszerű tevékenység eredményeként állt elő.²⁹ A munkaképesség-csökkenés, illetőleg munkaképtelenség folytán bekövetkező keresetkiesés (jövedelemkiesés) – társadalombiztosítási ellátásokkal csökkentett összege – elmaradt vagyoni előnyként minősül, ahogy az elmaradt munkajövedelemhez kapcsolódó (szintén) elmaradt juttatások is. A károkozónak meg kell téríteni továbbá a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket is. Ezek a költségek nem a károko-

²⁶ CsÖNDES Mónika: „Előreláthatóság, okozatosság és a sérelemdíj iránti igény” in LANDI Balázs – KOLTAY András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *Lábady Tamás emlékkönyv* (Budapest: Wolters Kluwer 2019) 223–224.

²⁷ Ptk. 6:522. § (2) A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni

a) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést;

b) az elmaradt vagyoni előnyt; és

c) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.

²⁸ Az 1959. évi Ptk. és a Ptk. kárfelelősségi jogáról átfogóan lásd: FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog* (Budapest: HVG-ORAC 2015).

²⁹ Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.303/2010/3.

zás során, azzal közvetlen összefüggésben merülnek fel, hanem utólag kapcsolódnak a bekövetkezett kárhoz. A költségek alatt azokat a kiadásokat értjük, amelyek közvetlenül a károsító magatartás hatására, a károsultnak vagy más személynek az elhatározásából merülnek fel (annak eredményeképpen jelentkeznek passzívaként a vagyonukban). Olyan kiadások ezek, amelyek tehát a sérelem következményeként állnak elő, vagy a sérelem elhárításához szükségesek.³⁰

Mivel a Ptk. mind a kimentés feltételei, mind a megtérítendő károk körét tekintve szétválasztotta egymástól a szerződésszegéssel és a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség rendszerét, ezért a szerződésszegéssel okozott károk megtérítéséről a Ptk. 6:143. §-a külön rendelkezik. A Ptk. 6:144. § (2) bekezdése kimondja azonban, hogy a kár fogalmára – a XXII. fejezetben nem szabályozott kérdésekben – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy a Ptk. 6:143. § (1) bekezdése szerinti 'szolgáltatás tárgyában keletkezett kár', valamint a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése szerinti a 'jogosult vagyonában keletkezett egyéb károk' fogalmak értelmezését a Ptk. 6:522. § (2) bekezdésében foglalt kártipizálásra figyelemmel kell elvégezni. A Ptk. 6:143. § (1) bekezdése nem definiálja, hogy mit kell a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár alatt érteni. A miniszeri indokolás ilyenként minősíti a szolgáltatás hibájában álló kár mellett a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár elhárítása érdekében felmerült költségeket, valamint a fedezeti vétel (vagy fedezeti eladás) kárkövetkezményeit. A 'jogosult vagyonában keletkezett egyéb károk' fogalmát a Ptk. szintén nem tartalmazza, de ezeken a jogosultnak a szolgáltatás tárgyán kívüli vagyonában bekövetkezett ún. tényleges károkat, illetve költség típusú károkat kell érteni. Ilyen károkként minősülnek például a jogosultnak a szolgáltatás tárgyán kívüli vagyontárgyainak sérelmében, értékcsökkenésében jelentkező károk, ezek megjavítására fordított költségek, a jogosult személyében bekövetkezett sérülések miatt a jogosultat ért károk, a kárelhárítás és a kárenyhítés költségei (amennyiben nem a szerződés tárgyával kapcsolatban merülnek fel), az eljárási és ügyvédi költségek, az árfolyamvesztés, illetve az úgynevezett felelősségi károk is. A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében az elmaradt vagyoni előny 'a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károk'-tól különállóan került kodifikálásra. Szerződésszegési jogvitákban elmaradt haszonként jelentkező kár például a továbbeladási veszteség, az üzemleállásból, a termelés kiesésből, illetve bevétel kiesésből fakadó profitvesztés, a kiesett munkabér vagy más jövedelem, a piacvesztésből eredő károk stb.³¹

A Ptk. 6:522. § (2) bekezdésének alkalmazási körét meghatározza az, hogy kárkötelem nem csak szerződésből vagy károkozásból eredhet [Ptk. 6:2. § (1) bekezdés]. Aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően szenved kárt, a polgári jogi felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését. A szerzői és az iparjogvédelmi jogok megsértése (bitorlása) esetén a jogosult szintén a

³⁰ CsÖNDES MÓNIKA: „A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség” in BODZÁSI BALÁZS – GRAD-GYENGE ANIKÓ – PÁZMÁNDI KINGA (szerk.): *Üzleti jog – gazdasági civiljog* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2019) 460–461.

³¹ CsÖNDES (31. l.) 446–447., 461.

polgári jogi felelősség szabályai szerint követelhet kártérítést.³² Az üzleti titokhoz fűződő jog megsértésének következményeként a jogosult ugyanúgy a polgári jogi felelősség szabályai szerint követelhet kártérítést.³³ Bűncselekményt is megvalósító magatartással kárt okozni tehát személyiségi jog, szerzői és iparjogvédelmi jog, valamint üzleti titokhoz fűződő jog megsértése útján is lehet, nem csak szerződés-szegéssel, illetve szerződésen kívüli károkozással.

A fentieknek jelentősége azért van, mert a büntetőeljárásban előterjesztett polgári jogi igény elbírálásakor nem mellőzhető a felelősség jogalapjának helyes meghatározása³⁴ a Pp. 343. § (2) bekezdésére³⁵ tekintettel. Kemenes István éppen ezért helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy ha a károsult a szerződéses jogviszony ellenére szerződésen kívüli kártérítés jogcímén lép fel – például a Ptk. 6:519. §-ára hivatkozik a 6:142. § helyett – akkor követelése alaptalan lesz, azt el kell utasítani. És fordítva is: ha a szerződésen kívüli károsult a Ptk. 6:142. §-ára hivatkozik valamely deliktualis felelősségi alakzat helyett, akkor ugyancsak alaptalan lesz követelése és azt el kell utasítani. Az anyagi jogi szabályozás tehát e körben jogcímhez kötöttséget eredményez.³⁶

4.2.2. A KÁR BÜNTETŐJOGI DEFINÍCIÓJA

A büntetőjog a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénnyel (a továbbiakban: 1978. évi Btk.) szakított azon említett, korábban érvényesülő felfogással, amely szerint a kár kategóriája alatt a polgári jogi kárfogalmat szükséges érteni a büntető jogalkalmazásban is. Az 1978-as Btk. 333. § 2. pontja nyomán a büntetőjogi kár a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenésre – tehát a bűncselekménnyel okozott polgári jogi értelemben vett *damnum emergens*re – redukálódott. Az említett törvénynek a vagyon elleni bűncselekményekről szóló fejezetéhez (1978-as Btk. XVIII. fejezet) fűzött miniszteri Indokolása szerint „[a] polgári jog a kár fogalmát szélesebb körben határozza meg. A[z] 1959-es] Ptk. 355. §-ának (4) bekezdése szerint kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. A kár polgári jogi és büntetőjogi fogal-

³² Lásd a Ptk. 2:55. §-át, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 94. § (2) bekezdését, a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 27. § (3) bekezdését és 110. § (3) bekezdését, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 34. § és 35. § (3) bekezdését, 114. § (4) bekezdését, a használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. törvény 18. §-át, a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény 22. §-át. A szerző és a feltaláló a személyhez fűződő joga megsértése esetén a polgári jog általános szabályai szerint sérelemdíjat is követelhet, lásd a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 94. § (2) bekezdését és a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 43/A. § (2) bekezdését.

³³ Lásd az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 9. § (1) bekezdését.

³⁴ Erre mutat rá MÁTYUS–SZOMORA (11. lj.) 14–17.

³⁵ „Törvény eltérő rendelkezése hiányában az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.”

³⁶ KEMENES István: „A kárfogalom polgári jogi és büntetőjogi kapcsolódási pontjai” *Magyar Jog* 2018/9. 486.

mának eltérését az indokolja, hogy a polgári jogi szabályozás célja a károsult kárának megtérítése, míg a büntetőjogban az okozott kár a bűncselekmény társadalomra veszélyességének a meghatározója. Ebből a szempontból pedig a vagyonban okozott értékcsökkenésnek van jelentősége”. E megfogalmazásból tehát még egyértelműen az a vélemény tűnik ki, hogy a büntetőeljárás alapvető célja az állam büntetőigényének az érvényesítése, nem pedig a sértettet megillető reparáció. Emellett feltehető, hogy ezen jogalkotói megoldás a bizonyítás egyszerűsítését, illetve ennek folytán a büntetőeljárások gyorsítását is célozta. Lényegesen könnyebb ugyanis bizonyítást felvenni például arra, hogy a csalás révén sértettnek mennyivel kevesebb pénzesz-szeg áll a rendelkezésére, mint a bűncselekményt megelőzően (például azért, mert a bankszámlájáról elutalta a csalónak az általa igényelt összeget), mint arra, hogy az említett pénzesz-szeg más formában történő kamatoztatásával milyen további vagyoni előnyre tehetett volna szert.

Ezen törvényhozói megoldás a későbbiekben, az 1978-as Btk.-t különösen a rendszerváltást követően érintő, számos módosítást követően is fennmaradt. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1999. évi CXX. törvény 44. § (1) bekezdés a) pontja ugyan az 1978-as Btk. 333. § 2. pontját ugyan hatályon kívül helyezte, ezen módosítás ugyanakkor merőben formálisnak volt csupán tekinthető. Az említett, redukált büntetőjogi kárfogalom ugyanis átkerült az 1978-as Btk. 137. § 5. pontjába, immár kiegészítve ugyanakkor azzal, hogy „vagyoni hátrány: a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny”. A vagyoni hátrány kategóriája az 1978-as Btk.-ban ugyan már annak hatálybalépésétől kezdve jelen volt (lásd például az 1978-as Btk. 319. §-ában szabályozott hűtlen kezelés tényállását), annak legáldefiníciójával a jogalkotó ugyanakkor a korábbiakban adós maradt. A joggyakorlat a vagyoni hátrányt már ekkoriban is komplexebb, a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenésen felül az elmaradt vagyoni előnyt is magában foglaló kategóriaként értelmezte. Így például a BH 1988. 68. szám alatt publikált, a hűtlen és a hanyag kezelés elhatárolásával foglalkozó eseti döntés indokolása is rögzítette, hogy „[a]z elsőfokú ítélet megalapozott, mely csupán annyiban szorul helyesbítésre, hogy a vádlott mintegy 2 000 000 forint összecszerülésben nem »kárt« hanem »vagyoni hátrányt« okozott a gyárnak”.

A hatályos Btk. szerinti kárfogalom az főszabály szerint a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenést [Btk. 459. § (1) bekezdés 16. pont], míg a vagyoni hátrány kategóriája az említett, redukált kárfogalom felül az elmaradt vagyoni előnyt foglalja magában [Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pont]. Nem része ugyanakkor a büntetőjogi kárfogalomnak a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költség [Ptk. 6:522. § (2) bekezdés c) pont].³⁷

Itt érdemes kiemelni, hogy a büntetőjogi kár, illetve vagyoni hátrány fogalmát a büntető jogalkotó, egyes deliktumok speciális vonásai folytán kiegészítheti. Így például a csalásnál a Btk. 373. § (7) bekezdése alapján a deliktum tényállásszerű eredménye (a kár) alatt érteni kell a vagyonban okozott értékcsökkenésen felül az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is. E megoldással a jogal-

³⁷ KEMENES (36. lj.) 487., SZEGHŐ Katalin: „Polgári jogi igény a büntetőeljárásban” *Magyar Jog* 2018/9. 492.

kotó azon korábbi, *contra legem* jogértelmezést kívánta legalizálni, amely például szállodai szobának a szobaár megtérítése nélküli igénybevétele csalásként értékelhető (BH 2011. 127.)³⁸ Jóllehet polgári jogi értelemben is – ahogy arra Kemenes István rámutat – valójában az a helyes értelmezés, hogy bármely szerződéses szolgáltatás, mint ahogy a szállodai vagy az éttermi szolgáltatás is, pénzbeli ellenértékének a meg nem fizetése nem esik a polgári jogi értelemben vett normatív kárfogalom alá, a követelés jogcíme ilyenkor nem a kártérítés, hanem az ellenszolgáltatás megfizetése³⁹. A csalásnál olvashatóhoz hasonló kiegészítést tartalmaz – de immár a vagyoni hátrány kapcsán – a költségvetési csalás (Btk. 396. §) tényállása. Így e költségvetést károsító deliktum kapcsán vagyoni hátrányon érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is [Btk. 396. § (9) bekezdés b) pont]. A törvényszövegben említett bevételkiesést a joggyakorlat vélhetően a legáldefiníció hiányában is vagyoni hátrányként értelmezné, az ugyanakkor elismerhető, hogy egyértelműbb helyzetet teremt ennek jogalkotói kimondása.

A kár-, illetve vagyoni hátrány okozásával járó bűncselekmények tényállástani értelemben mindenkor ún. materiális, tehát a deliktum tárgyi oldalán eredmény bekövetkezésével járó tényállások.⁴⁰ Törvényi tényállási elem számos bűncselekménynél (mindenekelőtt például a lopás és a sikkasztás kapcsán) az *elkövetési érték*, amely kár-, illetve vagyoni hátrány okozásával nem járó, ún. immateriális (eredménnyel nem rendelkező) bűncselekmények jellemzője. Az ilyen deliktumok sajátossága, hogy ontológiailag ugyan járhatnak károkozással, például az olyan, az elkövető szempontjából „sikerese” lopás esetén, ahol az elvett dolgot megtartja, elhasználja stb. A jogalkotó ugyanakkor e tényállások értékelését még a tényleges kár bekövetkezését megelőzően „megszakítja” és befejezett deliktumként értékeli azokat, a kár létrejöttére figyelem nélkül. Ebből fakadóan, a már említett lopás akkor is befejezett stádiumba jut, ha a tolvajt az elkövetést követően, nyomban tetten érik, tőle az ellopott dolgot visszaveszik, így kár valójában nem keletkezik (avagy, ha úgy tetszik, nyomban meg is térül). Ha az ellopott dolgot a tolvaj nyomban nem adja vissza, ilyenkor a Be. 56. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a dolog kiadására vonatkozó polgári jogi igény előterjesztésével lehet az ellopott dolgot visszakövetelni. Ha viszont az ellopott dolog a tolvajnál (vagy másnál) nem fellelhető, akkor a magánfél tulajdoni igénye kártérítési igénybe fordul át. Ugyanez lehet a helyzet, ha sikkasztás esetén az elkövetési tárgy nem lelhető fel, mert azt az elkövető például továbbadta, felhasználta stb. A magánfél ilyenkor a bűncselekménnyel érintett összeget

³⁸ E gyakorlat kritikájához lásd DEÁK Zoltán: „A kár büntetőjogi fogalmáról – megjegyzések egy eseti döntés margójára” *Magyar Jog* 2012/6. 369–374. A kérdéskört tovább árnyalja, ám a korábbi joggyakorlat helyességét ugyancsak vitatja HOLLÁN Miklós: „A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevétele és a büntetőjog. Dogmatikai és jogpolitikai vizsgálódás egy empirikus kutatás hajnalán” *Magyar Jog* 2019/4. 189–211.

³⁹ KEMENES (36. lj.) 487.

⁴⁰ A materiális és immateriális bűncselekmények közötti distinkcióhoz lásd GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* (Budapest: ELTE Eötvös 2019) 215., NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része* (Budapest: HVGORAC 2010) 111.

pénz fizetésére irányuló követelésként érvényesítheti a büntetőeljárásban, s annak sikertelensége esetén fordul át igénye kártérítési igénnyé.⁴¹ Az említett deliktumok immateriális bűncselekmények, tényállásuk tehát a kárt tényállásszerű eredményként nem tartalmazza. Ontológiai értelemben ugyanakkor mindkét esetben keletkezhet kár, amennyiben az ellopott vagy az elsikkasztott idegen dolog nem kerül elő.

A polgári jogi igény megtérítése szempontjából tehát nem tehető különbség a kár- vagy vagyoni hátrány okozásával járó, materiális bűncselekmények (előbbire a csalás, utóbbira a hűtlen kezelés lehet a jellemző példa), illetve a mindössze elkövetési értékű, immateriális deliktumok (mint a csalás) között. Ez következik egyrészt a Btk. 459. § (6) bekezdéséből, amely teljesen azonos platformon kezeli az elkövetési érték, a kár, illetve a vagyoni hátrány mennyiségi kategóriáit. Másrészt, a Be. 56. § (1) bekezdése alapján polgári jogi igényként nemcsak kártérítés, hanem dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelés is érvényesíthető, amely révén a jogalkotó az említett, immateriális bűncselekményekkel okozott, a büntetőjogi tényállásban ugyan nem értékelt, ugyanakkor ontológiailag gyakran bekövetkező károkra is figyelemmel van. Vonatkozik ugyanez – ti. nem tehető különbség – nem csupán az immateriális vagyoni elleni bűncselekményekre, hanem a Be 56. § (1a) bekezdés értelmében azokra a bűncselekményekre is, ahol a büntetőjogszabály által védett jogtárgy polgári jogi szempontból valamilyen személyiségi jogsértés okozta nem vagyoni sérelem. Ilyenek az élet, testi épség és egészség elleni avagy közlekedési deliktumok, vagy például a rágalmozás vagy a becsületsértés, amelyek esetében a sértettnek az őt ért nem vagyoni sérelem miatt sérelemdíj iránti igénye keletkezik.

Egyes bűncselekmények törvényi tényállása emellett további, polgári jogi értelemben kárként minősülő vagyoni érdeksérelemeket is magában foglalhat. Így például a személyi szabadság megsértésének, de ugyanígy a rágalmozásnak is minősített esete, ha az *jelentős érdeksérelem* okoz [Btk. 194. § (2) bekezdés g) pont, Btk. 226. § (2) bekezdés c) pont]. A jelentős érdeksérelem kategóriáját a törvény nem adja meg, az ugyanakkor a bírói gyakorlat szerint az elkövetési magatartással okozati összefüggésben keletkezett, személyes vagy vagyoni jellegű hátrányt is magában foglalhat (EBH 2005. 1193.). Így például, ha a szobába bezárt személy nem tud elmenni fontos állásinterjújára és ezért az állástól elesik, a személyi szabadság megsértésének elkövetőjétől kártérítésre tarthat számot. Ugyanez lehet a helyzet, ha a sértettet azért éri anyagi hátrány, mert a róla terjedő, becsület csorbítására alkalmas tényállítás miatt elesik egy megbízástól, felmondanak neki a munkahelyén stb.

⁴¹ Egyetértünk Szeghő Katalinnal abban, hogy „a pénz fizetésére irányuló követelés” fordulat értelmezését illetően bizonytalanságot okoz az, hogy sem a törvényjavaslat eredeti, sem a módosított szövegéhez (ld.: 2017. évi CXCVII. törvény) készült miniszteri indokolás nem ad eligazítást arra, mit értett a jogalkotó a pénz fizetésére irányuló követelés alatt. Szeghő álláspontjával ellentétben ugyanakkor, nézetünk szerint ez nem „a dolog kiadása helyett igényelt pénzfizetést” jelenti, de nem is „az adott bűncselekmény közvetlen következtében keletkezett bármilyen pénzkövetelést”, hanem „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében” keletkezett pénzkövetelést. Ez alatt csak az olyan pénzkövetelést kell érteni, amelynél az igényérvényesítés alapjául szolgáló tények megegyeznek azokkal, amelyeket a büntetőbíró már elbírált a bűncselekmény törvényi tényállásában értékelt 'elkövetési érték' beminősítése során. Az ilyen pénzkövetelés érvényesíthető polgári jogi igényként, csak épp lehet, hogy a büntetőbíró egyéb törvényes útra utasítja majd a polgári jogi igény érvényesítését, ha annak feltételei fennállnak. Vö. SZEGHŐ (37. l.) 493.

4.3. A KÁR, AMELY A VÁD TÁRGYÁVÁ TETT CSELEKMÉNY KÖZVETLEN KÖVETKEZTÉBEN KELETKEZETT

A Be. 56. § (1) bekezdése kimondja, hogy „a büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a a) kártérítésre, vagy b) dolog kiadására vagy pénz fizetésére irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett”. A Be. javaslatának miniszteri indokolása rögzíti: „a Javaslat fenntartja továbbá a Be. azon szabályát, amely szerint a büntetőeljárásban érvényesíthető polgári jogi igénynek a vád tárgyává tett cselekménnyel közvetlen okozati összefüggésben kell állnia, amelyből egyrészt szintén következik az, hogy a polgári jogi igény bíróság előtt – vádemelés után – érvényesíthető, másrészt az, hogy az ügy tárgyához szorosan nem kapcsolódó magánjogi igények épp e kapcsolat áttételes jellege miatt nem terhelhetik az alapvetően a büntetőjogi felelősség elbírálására hivatott büntetőeljárást”.⁴²

A Be. 56. § (1) bekezdésében foglalt „kártérítésre irányuló követelés” fordulat kapcsán Kemenes István és Szeghő Katalin úgy foglalnak állást, hogy polgári jogi igényként kártérítés csak akkor terjeszthető elő, ha a bűncselekmény törvényi tényállásának eleme a „kár”, vagy „vagyon hátrány”, nem érvényesíthető azonban ezúton minden, a polgári jog szabályai szerint a kár fogalmi körébe vonható érdeksérelem.⁴³ Kemenes és Szeghő megállapításukból arra is következtetnek, hogy polgári jogi igényként érvényesíthető kártérítés alatt csak a Btk. 459. § (1) bekezdésének 16. és 17. pontjában szerepelő kár, illetve vagyoni hátrány értendő. Noha azt Kemenes is elismeri, hogy a Btk. értelmező rendelkezése a kárfogalmat csak „e törvény alkalmazásában” írja elő. Mindketten hangsúlyozzák: a büntetőeljárásban polgári jogi igényként csak az a követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett.⁴⁴

A Be. 56. § (1) bekezdésében foglalt 'közvetlen következtében' fordulat Szeghő szerint pedig azt jelenti, hogy „a bűncselekményt megvalósító magatartás és a kár között tehát közvetlen okozati összefüggésnek kell fennállnia”. Álláspontja szerint „a közvetlen oksági kapcsolat csak azoknál a bűncselekményeknél állapítható meg, amelyeknél a kár vagy a vagyoni hátrány okozása a cselekmény szükségszerű velejárója, azaz törvényi tényállási eleme”. Utal Szeghő ugyanakkor arra, hogy „más – a kárt, illetve a vagyoni hátrányt törvényi tényállási elemként nem tartalmazó – bűncselekmények elkövetése esetén is érheti olyan kár a sértettet, amely a közvetlen oksági kapcsolat köznapi szóhasználat szerinti értelmét tekintve közvetlenül a bűncselekmény következtében keletkezik”. Érvélete szerint „ezekben az esetekben azonban a kár (vagyon hátrány) bekövetkezése vagy elmaradása a cselekmény büntetőjogi minősítése szempontjából közömbös, és legfeljebb a büntetés kiszabása során értékelhető (56/2007. BK vélemény III.3. pont). Ezzel szemben, ha a kár (vagyon hátrány) az adott bűncselekmény törvényi tényállási eleme, többnyire nemcsak a bekövetkezése, hanem mértékének meghatározása is mellőzhetetlen – a polgári jogi

⁴² T/13972. számú törvényjavaslat indokolással – a büntetőeljárásról, indoklás az 55–56. §-hoz.

⁴³ KEMENES (36. lj.) 489–490., SZEGHŐ (37. lj.) 492.

⁴⁴ KEMENES (36. lj.) 489–490., SZEGHŐ (37. lj.) 492.

igény érvényesítésétől függetlenül – a bűncselekmény pontos minősítése és az irányadó büntetési tétel meghatározása szempontjából...” Szeghő összegző megállapítása szerint, „ha viszont a Be. 56. § (1) bekezdésének alkalmazása szempontjából csak azok a bűncselekmények jöhetnek szóba, amelyeknek törvényi tényállási eleme a kár vagy vagyoni hátrány okozása, ebből az is következik, hogy a büntetőeljárásban kártérítés címén csak a büntetőjogi kárfogalom – ez alatt értve a Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pontja szerinti vagyoni hátrányt is – körébe tartozó tényleges kár és elmaradt vagyoni előny érvényesíthető”.⁴⁵ Ez a megfogalmazás azonban vitatható. A büntetőjogi kárfogalom és a vagyoni hátrány kategóriája közé helyes felfogás szerint ugyanis nem lehet egyenlőségjelet tenni, lévén a Btk. e kettőt önálló kategóriaként kezeli, a Btk. 459. § (1) bekezdés 16. és 17. pontjaiban. Emellett a sértetti reparációs igények – mint láttuk, a Be. preambuluma alapján alapelvi jelentőségű kívánalomnak tekinthető – érvényesítését is gátolná ezen felfogás. Abból ugyanis az is következne, hogy a kár-, illetve vagyoni hátrány okozásával nem járó – mindössze elkövetési értékkel rendelkező – bűncselekmények kapcsán – mint amilyen az összбүнözés több mint felét kitevő lopás – nem lehetne kártérítést követelni az adhéziós eljárás keretében. Az elkövetési értékkel rendelkező bűncselekmények esetében ugyanis, ha a dolog kiadására vagy a pénz fizetésére irányuló követelésnek a terhelt már nem tud eleget tenni (pl. lopás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás), akkor polgári jogi igényt a magánfél csak kártérítés címén tud előterjeszteni. Egy szakirodalmi álláspont szerint pedig a „közvetlen következtében keletkezett” fordulatot úgy kell helyesen értelmezni, hogy „a vádlott nem kötelezhető a polgári jogi igény megfizetésére, ha a kárt nem közvetlenül a vádlott által elkövetett bűncselekmény okozta, az nem a bűncselekmény folytán keletkezett, hanem annak csupán távoli következménye”.⁴⁶

Meglátásunk szerint a Be. javaslatának miniszteri indokolásában szereplő, „a vád tárgyává tett cselekménnyel közvetlen okozati összefüggésben” magyarázat nem pontos. Szeghő értelmezése annyiban mérvadó, hogy a ’vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében’ fordulat tartalmát a bűncselekmény törvényi tényállásának alapulvételével, abból kiindulva határozza meg. Nézetünk szerint ugyanakkor, a „kártérítésre irányuló követelés”, valamint a ’vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében’ fordulatok együtt történő értelmezése könnyíti meg leginkább a jogszabályhely tartalmának a feltárását. A Be. a 56. § (1) bekezdésben szereplő „kártérítésre irányuló követelés” fordulatával ugyan a Ptk. rendelkezéseit, a polgári jogi kárfogalmat⁴⁷ hívja fel, hiszen polgári jogi igényről lévén szó, az ilyen követelésre a polgári jog szabályait kell alkalmazni, de a jogalkotó a ’vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében’ fordulattal egyidejűleg mindjárt le is szű-

⁴⁵ Ld. SZEGHŐ (37. lj.) 492. Hasonlóan KEMENES (36. lj.) 486.

⁴⁶ DICSŐ Gáborné Harsányi Beáta Andrea: „A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében” *Bellügyi Szemle* 2018/2. 40–43.

⁴⁷ Ptk. 6:522. § [A kártérítési kötelezettség terjedelme]

(1) A károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni.

(2) A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni

a) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést;

b) az elmaradt vagyoni előnyt; és

c) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.

kíti az érvényesíthető kárigények körét.⁴⁸ Azok a kárigények egyértelműen érvényesíthetők polgári jogi igényként a Be. 56. § (1) bekezdése alapján, ahol az elkövetett bűncselekmény törvényi tényállásának eleme – ahogy Szeghő írja – *a kár, vagy vagyoni hátrány okozása*, vagy – meglátásunk szerint – *az elkövetési érték*. Másként, ahol a bűncselekmény elkövetése akkor állapítható csak meg, ha az elkövető tényállásszerű magatartásával valamilyen, a Btk. szerinti *kárban* vagy *vagyoni hátrányban* vagy *elkövetési értékben* megnyilvánuló vagyoni érdeksérelmet okozott. A magánfél polgári jogi igényként *kár* vagy *vagyoni hátrány* okozása esetén értelemszerűen kártérítést követelhet. Ha a bűncselekményt valamilyen *elkövetési értékre* követték el, akkor a magánfél elsődlegesen a dolog kiadását (pl. lopás) vagy pénz fizetését (pl. sikkasztás) kérheti, s ha ezeknek a terhelt nem tud eleget tenni, akkor a magánfél az igényét már csak kártérítés jogcímén érvényesítheti. Továbbá azok a sérelemdíj iránti igények érvényesíthetők polgári jogi igényként a Be. 56. § (1a) bekezdése alapján, ahol az elkövetett bűncselekmény törvényi tényállásának eleme valamilyen személyiségi jogsértésen alapuló *nem vagyoni sérelem okozása*. Ugyanakkor tisztázást igényel, hogy mi a helyzet akkor, ha a *kár* vagy a *vagyoni hátrány okozása* nem törvényi tényállási elem, továbbá, ha az adott deliktumot a törvény nem is az *elkövetési értéktől* függően értékeli alap- vagy minősített esetként, de az ontológiailag bekövetkező kárt a büntetőbíróság súlyosító körülményként értékelte a büntetéskiszabás során.

Az uralkodó büntetőjog-dogmatikai felfogás szerint „az eredménybűncselekményeknél a tárgyi oldal szükségszerű eleme az okozati összefüggés, hiszen a bűncselekmény eredménye csak az lehet, amelyet az elkövetési magatartás okoz”.⁴⁹ Álláspontunk szerint „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” fordulat értelmezése szempontjából abból kell kiindulni, hogy az okozati összefüggés fennállása az adott bűncselekménynél törvényi tényállási elem-e vagy sem, nem pedig – ellentétben a miniszteri indokolással – abból, hogy az okozati összefüggés közvetlen-e vagy sem.⁵⁰ Ha az adott deliktumot a törvény az elkövetési értéktől függően értékeli alap- vagy minősített esetként, ott az okozati összefüggés fennállását szintén a bűncselekmény törvényi tényállása alapozza meg, ezért lesz az elkövetési értékre figyelemmel érvényesített követelés „a vád tárgyává tett cselek-

⁴⁸ Kratochwill Ferenc monográfiájában ugyanígy foglalt állást olyan indokolással, hogy „[ha] a polgári jogi igényt büntető eljárásban érvényesítik, a polgári jog szabályainak általános és tág keretei leszűkülnek, részben az eljárási törvény, részben az ezen alapuló bírói gyakorlat következtében”. KRATOCHWILL (7. lj.) 10–14.

⁴⁹ GELLÉR-AMBRUS (40. lj.) 219.

⁵⁰ Tahy álláspontja ezzel szemben az, hogy „[a] bűncselekménnyel való összefüggés szempontjából tehát a vád tárgyává tett »tényeknek« van jelentőségük és nem annak, hogy a magatartás mely bűncselekmény törvényi tényállását meríti ki, azaz hogyan minősül. [...] A polgári jogi igény érdemi elbírálása kapcsán nemcsak a cselekmény minősítése, de az is közömbös, hogy az adott törvényi tényállás tartalmaz-e kártérítés alapjául szolgáló elemet (értsd kár, érték, vagyoni hátrány stb.). A kártérítésre kötelezés nem korlátozódhat azon bűncselekmények körére, melyek tényállása utal az adott – számszerűsített – jogsérelemre, azaz nem helytálló az a nézet, amely szerint az adhéziós eljárás csak ezen – elsősorban – vagyon elleni bűncselekmények esetében juthat szerephez.” Lásd TAHY-KISS Karolina: „Bírósági rendelkezés a – büntetőeljárásban érvényesített – polgári jogi igényről”. *Iustum Aequum Salutare* 2011/2. 161–162.

mény közvetlen következtében keletkezett”. Azokban az esetekben viszont, amikor a büntetőbíróóság csak súlyosító körülményként értékelte a büntetéskiszabás során az ontológiailag bekövetkező kárt, akkor nem az okozati összefüggés közvetlenségének, hanem annak van jelentősége, hogy a bíróság által megállapított tényállás a polgári jogi igénnyel érintett valamennyi tényt egyaránt tartalmazza-e.

4.4. A POLGÁRI JOGI IGÉNY ELBÍRÁLÁSA

A Be. 571. § (2) bekezdése⁵¹ úgy rendelkezik, hogy „[h]a a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni. Ez a rendelkezés alapvetően az 1998. évi Be. – 2009. augusztus 13. napjától hatályban volt – 335. § (2) bekezdésével azonos. A jogalkotó a Be.-ben az 1998. évi Be. 2009. augusztus 13. napjától hatályos rendelkezéseinek célkitűzését megerősítve szabályozta újra a polgári jogi igény büntetőeljárásban történő érvényesítését. A Be. javaslatának miniszteri indokolása tartalmazza is, hogy a javaslat „fokozott mértékben kívánja elősegíteni, hogy a sértett a sérelmére elkövetett cselekmény büntetőjogi és polgári jogi jogkövetkezményeinek levonását egy eljárásban is kérhesse.”⁵² A polgári jogi igény elbírálására vonatkozó új szabályozás érdemét tekintve nem különbözik az 1998. évi Be.-beli szabályoktól, kifejezetten megjelöli azonban a Pp.-nek azokat a rendelkezéseit, amelyeket a polgári jogi igény büntetőeljárás keretében történő elbírálása során alkalmazni kell.⁵³

A büntetőbíróóság a polgári jogi igény érdemében ítélettel határoz, annak helyét ad vagy azt elutasítja [Be. 571. § (1) bekezdés]. Ha a büntetőbíróóság a polgári jogi igényt elbírálja, az ítélt dolognak minősül. Egy, a büntetőbíróóság ítélete utána a polgári bíróság előtt érvényesíteni kívánt igény szempontjából nézve Szeghő álláspontja szerint nem jelent ítélt dolgot viszont az, „ha a büntetőbíróóság azért utasítja el a polgári jogi igényt, mert annak a magánfél által megjelölt jogalapját nem találja megállapíthatónak. Ilyenkor nincs akadálya annak, hogy a fél más jogalapon polgári eljárásban érvényesítse a követelését”.⁵⁴ Abban az esetben pedig, ha a magánfél az anyagi jog szerint őt megillető és a büntetőeljárásban is érvényesíthető követelésnek csak egy részét érvényesíti a büntetőeljárásban, vagy ha a büntetőbíróóság az érvényesített igénynek nem (vagy csak részben) ad helyet és a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja, akkor a károsult a polgári bírósághoz fordulva köve-

⁵¹ A Be. 571. §-át már a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló törvény módosította, azzal az indokolással változtatva meg az eredeti törvényszöveget, hogy nem válhat el az érvényesíteni kívánt jog fennállásáról és a követelés összegszerűségéről hozható döntés. Lásd részletesebben a T/18316. számú törvényjavaslat indokolással – a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról, indokolás az 571. §-hoz.

⁵² T/13972. számú törvényjavaslat indokolással – a büntetőeljárásról, indoklás az 55–56. §-hoz.

⁵³ Részletesebben lásd SZEGHŐ (3. lj.) 494–500., DICSŐ (44. lj.) 40–43.

⁵⁴ SZEGHŐ (37. lj.) 499. Hasonlóan FEJESNÉ VARGA Zita: „A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében” *Büntetőjogi Szemle* 2017/1. 38.

telheti kárának megtérítését. Ha tehát a károsult az anyagi jog szerint őt megillető követelésnek csak egy részét érvényesíti a büntetőeljárásban polgári jogi igényként, a többletre, a nem érvényesített követelésrészre nem terjed ki a büntetőbíróság ítéletének a jogereje.⁵⁵

Mindezek alapján indokolt vizsgálni a Be. 56. §-ának és a 571. § (2) bekezdésének egymáshoz való viszonyát is. Ez támpontként szolgálhat „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” fordulat tartalmának meghatározásához is. Álláspontunk szerint a Be. 56. § (1) és (1a) bekezdése csak azt határozza meg, hogy milyen követelések érvényesíthetők polgári jogi igényként, és a sértettre bízva, hogy ezeket a büntetőeljárásban terjeszti elő polgári jogi igényként vagy helyette polgári jogi úton érvényesíti. A Be. 571. § (2) bekezdése viszont a büntetőbíróságnak szóló kötelező előírás arról, hogy a polgári jogi igény elbírálásakor miről kell, hogy döntsön. A jogszabályhely értelmében csak olyan mértékig kötelező a polgári jogi igény elbírálása, amiről egyértelműen döntés hozható a büntetőbíróság által az adott bűncselekmény törvényi tényállásának megfelelően lefolytatott bizonyítás eredményeként megállapított történeti tényállás alapján. Másként, a Be. 571. § (2) bekezdésének helyes értelmezése meglátásunk szerint, hogy a polgári jogi igényt el kell bírálni, ha a bíróság által megállapított tényállás a polgári jogi igénnyel érvényesített jog alapjául szolgáló, a magánfél által előadott valamennyi tényt tartalmazza, és az érvényesített jog fennállása és az ez alapján a magánfél által megjelölt követelés összege vagy mennyisége tekintetében a vita elkülöníthető. A gyakorlatban ez a helyzet tipikusan akkor állhat elő, ha a bíróság által megállapított tényállás a polgári jogi igénnyel érintett valamennyi tényt (pl. összecszerűség, az elkövetési ideje stb.) egyaránt tartalmazza.

5. ÖSSZEZGÉS

Arra a kérdésre, hogy milyen igények érvényesíthetők polgári jogi igényként, a válaszadás ott kezdődik, hogy tisztázzuk, értékeli-e a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott vagyoni, illetve nem vagyoni sérelme(ke)t az adott bűncselekmény törvényi tényállása, s hogy az(ok) miként minősül(nek) a polgári jogban.

A polgári jogi igények érvényesítése szempontjából elhatárolási szempont, hogy a materiális (eredménnyel rendelkező) bűncselekmény törvényi tényállása eredményként határozza meg a – tipikusan – kárt vagy vagyoni hátrányt. „A vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” feltétel teljesül, amikor az elkövetett bűncselekmény törvényi tényállásának eleme a *kár vagy vagyoni hátrány okozása*. Ha a polgári jogi értelemben vett *nem vagyoni sérelem okozása* a bűncselekmény törvényi tényállásának az eleme, akkor ez a *nem vagyoni sérelem* is olyan, mint amely „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett”, ezért követelhető az 56. § (1a) bekezdés alapján – az ott meghatározott feltételek szerint – ilyenkor a sérelemdíj.

⁵⁵ BH 2015. 230.

Immateriális bűncselekménynél külön értelmezést igényelhet „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” feltétel, mivel ezek büntetőjogi értelemben eredménnyel nem rendelkeznek, azonban ontológiailag okozhatnak kárt. Ebben a körben léteznek ún. elkövetési érték szerint minősülő bűncselekmények, mint például a lopás (Btk. 370. §), vagy a sikkasztás (Btk. 372. §). E deliktumok esetében büntetőjogi értelemben vett kárról vagy vagyoni hátrányról nem rendelkezik a törvény, ezért a polgári jogi igényt esetükben, csak a Btk. rendelkezéseire alapított, szűkítő értelmezés elfogadása esetén egyáltalán nem lehetne érdemben megítélni. Véleményünk szerint helyesebb tehát az a felfogás, amely nem redukálja a polgári jogi igény megállapíthatóságát a büntetőjogi értelemben vett kár, illetve vagyoni hátrány megtérítésére, hanem a Be. 56. § (1) bekezdés a) pontjában említett kártérítést a kár polgári jogi fogalmának a talaján értelmezi, de a Be. 56. § (1) bekezdésben foglalt korlátok között. Ilyen kárt pedig az eredménnyel nem rendelkező, de ún. elkövetési érték szerint minősülő bűncselekmények is tudnak okozni, mint például abban az esetben, ha az ellopott dolog, vagy az annak helyébe lépett érték a büntetőeljárás során egyáltalán nem kerül elő, vagy az elsikkasztott pénzösszeg nem kerül visszaadásra.

Előfordul továbbá, hogy a *jelentős érdekséreelmet* okozó minősítő körülmény fennáll, ilyenkor ez „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” vagyoni vagy nem vagyoni sérelem (mert a büntetőszabály értékelte ezt az következményt), tehát itt van polgári jogi értelemben kár (nem vagyoni sérelem), és fennáll az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és ezen említett kár (nem vagyoni sérelem) között. Ez a Be. 56. § (1) bekezdése értelmében tehát érvényesíthető lenne polgári jogi igényként, de azt épp azért fogja a bíróság egyéb törvényes útra utasítani, mert ezt a kárt számszerűsíteni kell, továbbá dönteni kell a felelősség egyéb feltételeiről is (pl. mentesülés) és ezt nem tudja már a büntetőbíróság elvégezni.

Hangsúlyozni kell azonban az előzőekben kifejtettekre figyelemmel, hogy az nem „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” kár, amikor a bűncselekmény törvényi tényállásában értékelt vagyoni vagy nem vagyoni sérelem alapuló további közvetlennek hivatkozott következménykárokat érvényesít a sértett. Példaként hozhatók erre a közlekedési bűncselekmények, ahol „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” a személyi sérülés, az ebből fakadó minden további kárkövetkezmény viszont már polgári útra tartozik. Hiszen ezek már mind olyan következmények, amelyeket a bűncselekmény törvényi tényállása *eredményként* nem értékelt (sértő eredményként csupán a személyi sérülést, halált stb.), ekként a bíróság által megállapított tényállás sem tartalmazza az ezen – személyi sérülésből következő további – igények alapjául szolgáló, azok elbírálásához szükséges valamennyi tény. Ezt az értelmezést támasztja alá a Be. 555. § (6) bekezdése is, amely szerint „[a] polgári jogi igény érvényesítése és elintézése során bizonyításnak az e törvényben meghatározottak szerint van helye.”

Kiemelendő, hogy léteznek olyan immateriális bűncselekmények, amelyek elkövetési tárgyának értéke nem játszik szerepet a bűncselekmény minősítésénél (pl. közlekedési deliktumok, magánlaksértés, közokirat-hamisítás stb.). Ezen deliktumok, ha ontológiailag károkozással járnak, ezt a körülményt a bíróság súlyosító körülmény

értékelheti. Ha tehát a *kár* vagy a *vagyonosi hátrány okozása* nem törvényi tényállási elem, továbbá, ha az adott deliktumot a törvény nem is az *elkövetési értéktől* függetlenül értékeli alap- vagy minősített esetként, de az ontológiailag bekövetkező kárt a büntetőbíróóság súlyosító körülményként értékeli a büntetéskiszabás során (például közúti baleset okozásánál az autóban bekövetkezett pontos kárértéket tartalmazza az ítélet), akkor már felmerül a kérdés, hogy ez a – polgári jogi értelemben vett kár – érvényesíthető-e polgári jogi igényként a büntetőeljárásban. Álláspontunk szerint „a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett” fordulat túlzottan szűkítő értelmezését jelentené, ha a joggyakorlat az ilyen, ontológiai károk érvényesítését megtagadná abban az esetben, ha a bíróság által megállapított tényállás tartalmazza az ezen igények alapjául szolgáló, azok elbírálásához szükséges valamennyi tényt. Nem érvényesíthető ugyanakkor ilyen kárigény, ha a kártérítésre más forrásból (például kötelező felelősségbiztosítás alapján) már sor került. Az ilyen ontológiai károk polgári jogi igényként való érvényesíthetősége mellett szól az is, hogy a büntetőbíróóság az egyéb törvényes útra utasítás lehetőségével még élhet abban az esetben, ha a polgári jogi igény megítélésének a Be. 560. § (1) bekezdés a) – o) pontjában foglalt valamely okból nem állnak fenn a feltételei. Az ún. elkövetési érték szerint minősülő bűncselekményekkel ellentétben az ilyen immateriális bűncselekménynél – ha ontológiailag okoznak kárt –, az alapozza meg e kár polgári jogi igényként való érvényesítését, hogy annak ténybeli alapjairól a büntetőbíróóság bizonyítást folytatott le, mielőtt súlyosító körülményként értékelte volna azokat a büntetéskiszabás során. Polgári jogi igényként azonban mindez akkor ítéltető meg, ha a bíróság által megállapított tényállás tartalmazza az e kártérítési igény alapjául szolgáló, annak elbírálásához szükséges valamennyi tényt. Erre is figyelemmel, a gyakorlatban ilyenkor tipikus lehet a polgári jogi igénynek az egyéb törvényes útra történő utasítása.